

Migracije žensk: Srbija

Abstract

Migration of women: Serbia

The article is a result of a field work in three asylum seekers centres in Serbia. The author deals with migrant and refugee women's experiences on the western Balkan route. The methodology used is mainly semi-structured and un-structured interviews with migrants, employees in asylum seekers centres and local inhabitants. The article examines the specific experiences of migrant and refugee women on their way into Europe. It focuses on the different forms of violence they face, on the experiences of pregnant women and on the changes to their situations during the mobility process. It further deals with the legislation concerning refugees and tries to show how legislation indirectly creates threats to women migrants while at the same time depriving them of power and victimizing them. It is based on understanding the legislature as a male-centred, which means that it is mainly shaped by experiences of men while often not examining the specific experiences and needs of women. The author notes that refugee women need to submit to the dominant representation of them as victims, even though there is a great deal of autonomy, solidarity and perseverance in the stories of the women interviewed.

Keywords: refugees, migration, women, violence, Serbia

Tina Ivnik is an MA student of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. (tinaivnik@gmail.com)

Povzetek

Članek je nastal na podlagi terenskega dela v treh azilnih centrih v Srbiji. Avtorica obravnava izkušnje begunk in migrantk na zahodnobalkanski poti. Članek temelji na polstrukturiranih in nestrukturiranih intervjujih z migrantkami, migranti, zaposlenimi v azilnih domovih in lokalnim prebivalstvom. Poudarjene so specifične izkušnje begunk in migrantk na poti, pri čemer se avtorica osredinja predvsem na različne oblike nasilja, ki ga na poti doživljajo migrantke, na izkušnje nosečih žensk in na to, kako se položaj žensk v družbi v procesu migracije spreminja. Pri tem obravnava zakonodajo, ki ureja položaj beguncev, in skuša prikazati, kako zakonodaja posredno ustvarja nevarnosti za migrantke ter jih hkrati viktimizira in jim odvzema moč. Temelji na razumevanju zakonodaje kot moškocentrične, kar pomeni, da je večinoma oblikovana na podlagi izkušenj moških, specifičnih izkušenj žensk pa pogosto ne zajema. Avtorica ugotavlja, da se morajo migrantke podrediti dominantni reprezentaciji žensk kot žrtev, čeprav se v zgodbah večine sogovornic kaže velika mera avtonomije, solidarnosti in vztrajnosti.

Ključne besede: begunke, migracije, ženske, nasilje, Srbija

Tina Ivnik je podiplomska študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. (tinaivnik@gmail.com)

Uvod

Spol je v raziskavah o migraciji še vedno dejavnik, ki ni dovolj upoštevan. Pogosto se dogaja, da spolni vidiki migracij ostanejo neupoštevani pri akademskem pisanju, v javnem diskurzu pa se migrantke in begunke največkrat predstavljajo kot pasivne žrtve. Tako »javni diskurzi o migracijah največkrat esencializirajo različne migrantske skupine in jim vnaprej, brez preverjanja, pripisujejo določene značilnosti in vedenje« (Cukut, 2009: 194). To velja tudi za obravnavo žensk na poti, pri čemer se pogosto ustvarja videz, kakor da gre za homogeno skupino migrantk.

Toda ženske in moški v migracijski proces ne vstopijo z enakimi izhodišči, temveč se glede na historični in družbeni kontekst srečujejo z različnimi ovirami, na katere se različno odzovejo (Hondagneu-Sotelo, 1992: 394). Upoštevanje spola pri raziskavah migracij je ključno, saj spol – to je družbene in kulturne ideje, nastopi ter prakse feminilnosti in maskuliniteti – »organizira ter oblikuje naše priložnosti in življenjske možnosti« (Cranford in Hondagneu-Sotelo, 2006: 106). Spol je torej »organizacijski princip našega družbenega življenja« (ibid.), ki je nujen za dopolnitev slike o migracijah, v katerih so migracijske izkušnje žensk večinoma spregledane (Cranford in Hondagneu-Sotelo, 2006: 123; Cukut Krilić, 2009).

V članku se osredinjam na izkušnjo migrantk in obravnavam le nekatere specifične, s katerimi so se srečevale na tako imenovani balkanski poti. Z ljudmi na poti smo se študenti in študentke Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani pogovarjali med opravljanjem terenskega dela v treh različnih azilnih centrih v Srbiji – v Bogovači, Krnjači in Banji Koviljači – v začetku aprila 2015. Pri terenskem delu smo uporabili polstrukturirane in nestrukturirane intervjuje, ki smo jih opravili z migrantkami in migranti ter z nekaterimi zaposlenimi v centru in prebivalci v okolici azilnih centrov.

Nekateri sogovorniki in sogovornice so bili začasno dokumentirani, saj so zaprosili za status azilanta in so tako imeli pravico do bivanja v azilnih domovih, nekateri sogovorniki in sogovornice pa so, iz različnih razlogov, prebivali v t. i. *džunglah*, kar je večinoma pomenilo, da so bili nedokumentirani.

V članku sem se posebej osredinila na to, kako na izkušnjo migracije vpliva nosečnost, katerim oblikam nasilja so ženske izpostavljene, kako na njihovo pot vpliva potovanje z otroki ter na kakšen način in zakaj se na poti položaj žensk spreminja.

Odsotnosti obravnave žensk v okviru migracijskih gibanj sem sledila tudi v migracijski zakonodaji in politikah, ki specifičnih potreb različnih skupin žensk največkrat ne upoštevajo. Poleg tega različni akterji v različnih fazah migracij ženske pogosto obravnavajo skozi stigmo »šibkejšega spola«, ki producira viktimizacijo in pasivizacijo žensk, obenem pa jim ne uspe zmanjšati nevarnosti, ki so ji ženske izpostavljene na poti. Tako jih načini, na katere so obravnavane, delajo nemočne, hkrati pa njihove nemoči ne varujejo.

Proučevanje spola v postmodernizmu in poststrukturalizmu je zaznamovalo

zavedanje o pretiranem esencionaliziranju žensk v feminističnih teorijah, zaradi česar se t. i. tretji val feminizma izogiba enotenju žensk v univerzalni subjekt, ki temelji na prototipu ženske iz dominantne družbene skupine (Facchi v Cukut Krilič, 2009: 32). Namesto tega poskuša upoštevati dejavnike, kot so postkolonializem, rasa, razred, religija, spolna usmerjenost in nacionalna pripadnost, zaradi česar danes govorimo o feminizmih (Stanford Friedman v Cukut Krilič, 2009: 32). Zavedanje o velikih razlikah znotraj kategorije »ženske« je bistveno za razumevanje migracij, saj se tako lahko izognemo posploševanju. Zato se je treba tudi pri branju tega članka zavedati, da opisane izkušnje nikakor niso značilne za vse migrantke in begunke. Poudariti želim le nekatere vidike migracij in spolno specifične izkušnje žensk na poti, ki sem jih zabeležila med terenskim delom.

Vpliv zakonodaje in politik na poti migrantk

Zakonodaja na ženske vpliva drugače kot na moške, saj je pogosto konstruirana na podlagi izkušenj moških. To pomeni, da je oblikovana na podlagi predstav o subjektu, ki je v našem kontekstu moški. Tako je tudi z migracijsko zakonodajo, ki je plod specifičnega zgodovinskega obdobja. Calavita pojasnjuje, da »je zaradi zgodovinskih korenin begunske politike po drugi svetovni vojni in v hladni vojni prototipski prosilec za azil moški posameznik, preganjan zaradi svojih političnih prepričanj in aktivnosti« (2006: 111).

Ženske večinoma ne veljajo za »tipične begunce«, za katere velja begunska politika, tudi zato, ker je nasilje nad njimi pogosto potisnjeno v zasebno sfero. Kljub velikemu številu begunk in razseljenih žensk jih ima zelo malo urejen begunski status v t. i. »zahodnih državah«. V EU imajo ženske »več težav s pridobitvijo statusa begunke, saj njihove prošnje veljajo za manj verodostojne« (Evropski parlament, 2016: 12).¹ To je tudi eden od razlogov, da se ženske manj pogosto odločajo za pot v Evropo. V EU je bilo denimo leta 2014 v starostni skupini od štirinajst do štiriintri-deset let žensk od vseh prosilcev za azil le približno četrtno (glej EUROSTAT, 2015), v enem od azilnih domov v Srbiji pa je bilo v času, relevantnem za našo raziskavo (od 15. 8. 2014 do 30. 3. 2015), moških šestkrat več kot žensk, žensk pa približno toliko kot vseh otrok, mlajših od osem let (Tina Ivnik, 2015, pogovor z upravnikom). A statistike UNHCR kažejo, da število žensk migrantk narašča (glej Evropski parlament, 2016: 8).

Evropski parlament in kanadska vlada sta ženske v osemdesetih in devetdesetih letih priznala kot posebno »družbeno skupino«, ki bi lahko doživela preganjanje zaradi svojega vedenja in prepričanj. Kljub temu so konvencije, ki se nanašajo na

¹ O obravnavi migrantk in pravu mednarodne zaščite, ki v praksi ni nevtralen glede na spol prosilcev in prosilk za azil, glej v tej številki tudi članek Polone Mozetič z naslovom *Kaznovanje prosilcev za mednarodno zaščito zaradi izbire države azila*.

begunce, ostale jasno diskriminatorne do žensk, saj ne upoštevajo in ne vključujejo uspoljenih (*gendered*) realnosti ženskih življenj, kot so različne posledice restriktivnih patriarhatov in domače nasilje (Calavita, 2006: 112). To naj bi bila po mnenju Monice Boyd »posledica opredelitve človekovih pravic, ki pomena kategorije spola ne vključuje« (Cukut Krilič, 2009: 62). Tako begunska politika le delno obravnava nasilje v zasebnem življenju, kjer so ženske najpogosteje prizadete, politične aktivnosti žensk pa pogosto niso videne kot resne politične dejavnosti, zato imajo omejen dostop do pridobitve azilnega statusa (Calavita, 2006: 111).

Feministična kritika opozarja na nejasnost zakonodaj in na dejstvo, da te ne glede na navidezno nevtralnost in objektivnost zakrivajo hierarhije in distribucije moči. Treba se je zavedati, da so tako zakonodaje kot tudi predstave o njihovi legitimnosti le družbeni konstrukti in ne univerzalne ali naravne resnice (Cook, 1993: 76), prevladujoče družbene konstrukte pa v večji meri definira dominantna družbena skupina. Cook piše, da položaj žensk opredeljuje način delovanja družbenih, političnih, religioznih in drugih institucij, ki jih večinoma vodijo moški, in zato delujejo na moško opredeljen (*male-gendered*) način. Tako so ženske pogosto prisiljene sprejeti podrejene družbene vloge ter so s pravnimi in drugimi instrumenti izključene iz centrov moško opredeljene moči (Cook, 1995: 354), kjer se med drugim sprejema tudi migracijska zakonodaja.

Kljub temu pa je na svetu vsako leto več žensk migrantk in begunk, ki se zakonodajam prilagajajo na različne načine. O ženskah, ki so v postopkih za pridobitev begunske zaščite, Shirley Ardener piše kot o eni od »utišanih skupin«. V vsakem položaju namreč obstaja način izražanja, ki ga določa dominantna skupina, druge skupine pa so »utišane« in se morajo prilagoditi ter izraziti v dominantnem načinu (Buijs, 1993: 15). Ženske, ki se – da bi bile slišane – v azilnem postopku prilagodijo dominantnemu načinu izražanja, se pogosto predstavijo kot nemočne žrtve, ki potrebujejo zaščito. Če se znajo tako prilagoditi predstavi o konvencionalnem beguncu in reprezentirati modele ženskega vedenja, lažje pridejo do formalnega statusa begunca (Freedman, 2012: 211).

Zakonodaja posameznike in posameznice na poti obravnava kot žrtve, kar begunci in njihova okolica pogosto ponotranjijo. Te predstave viktimizirajo posameznike, jim odvzemajo moč in esencializirajo predstave o njih, zato so jim zanikane vse druge osebne lastnosti. Begunec, ki je pravzaprav pravna kategorija, tako postane primarna človeška identiteta (Hitchcox, 1993: 157). Poleg tega so begunci stereotipizirano pogosto videni kot prevaranti, begunke pa so večkrat stereotipizirane kot skrbnice (*caregivers*), ženske določenih nacionalnosti kot prostitutke, pogosto pa so videne tudi kot žrtve moško dominiranih tihotapskih krogov (Andall v Calavita, 2006: 122).

Ženske se seveda ne obnašajo vedno kot žrtve, s tem pa pogosto kršijo pravila in delujejo zunaj okvirov ženskam pripisanih dejavnosti (Hitchcox, 1993: 157). To jasno dokazujejo zgodbe sogovornic, saj govorijo o dolgih in napornih poteh, ki so jih premagale, o organiziranosti in solidarnosti med njimi:

Jana je iz Eritreje odšla pri 17 letih, ker so ji ubili očeta, mati je umrla že prej. Nima bratov in sester, ima pa veliko prijateljev. Na poti je že 13 let. Bila je v Siriji in Turčiji, v Grčiji je rodila hčer, ki je zdaj stara pet let. Hči je tam hodila v vrtec. Dolgo se je morala boriti za vrtec, potem ga je dobila brezplačno, ker ga je vodila Cerkev. Težko je bilo najti delo. Čistila je hiše pri bogatih Etiopijcih. Hči ni mogla dobiti osebnih dokumentov, razen rojstnega lista, ki ga ima s seboj. To, da hči ni mogla dobiti papirjev, jo je še posebno motiviralo, da je zapustila Grčijo. (Sarah Lunaček Brumen, 2015, pogovor z Jano)²

Jana je gotovo ženska, ki se ne prilega stereotipnim predstavam o begunkah. Kljub svoji utrujenosti in travmatiziranosti zaradi predolge poti se zdi, da je še vedno močna ženska, odločena, da ji bo uspelo priti v Evropsko unijo, čeprav potuje že pol svojega življenja. Boljše življenje za hčer je le ena od motivacij, ki jo vsa leta ženejo naprej.

Nasilje in varnost

Po pričevanjih sogovornikov večina migrantov doma ali na poti izkusi eno od oblik nasilja. Na poti so ženske izpostavljene nasilju in zlorabam tihotapcev, drugih beguncev in represivnih organov (Evropski parlament, 2016: 7; van der Zee, 2016; Amnesty International, 2016; UNHCR, 2016). Nasilje nad moškimi je drugačno od nasilja nad ženskami, privzema drugačne oblike in ima drugačne posledice. Več žensk izkusi seksualno nasilje, ki ima v kriznih, nasilnih situacijah v domači državi in na poti posebno simbolno sporočilo.

Nasilje moških nad ženskami

Nasilje moških nad ženskami dobi v konfliktnih situacijah nove razsežnosti. Kot konfliktno situacijo razumemo tudi stanje v azilnih domovih ali na poti, ko so vloge posameznika redefinirane, med drugim tudi zaradi učinkov pasivizacije in viktimizacije. Nekateri avtorji (glej McWilliams, 1998; Hitchcox, 1993) trdijo, da takšne situacije lahko izzovejo napetost moških, da si znova pridobijo izgubljeno moč in nasilje nad ženskami uporabijo kot ventil za svoje frustracije, ki so nastale zaradi občutka nemoči.

Linda Hitchcox v svoji raziskavi beguncev iz Vietnama v azilnem centru v Hongkongu ugotovila, da obstaja manjša verjetnost, da bodo grožnjo identitete začutile ženske kot moški. Ker gre za okolje, v katerem mora posameznik ali posameznica spoštovati norme in sprejeti položaj odvisnosti in podrejenosti, so

² V citatih terenskih zapiskov so navedeni ime in priimek avtorice zapiska, letnica zapisa in psevdonom sogovornika ali sogovornice.

se mu laže prilagodile ženske, saj so bile podrejenosti navajene. Ranljivost žensk v azilnem centru pa je bila po besedah avtorice večja, ker so moški iskali občutek moči in nadzora nad ženskami, da bi si tako povrnili vsaj nekaj moči, ki so jo izgubili (1993: 145). Zato sistem pridržanja migrantov in migrantk poveča nasilje nad ženskami, vendar pa, paradoksalno, ta isti sistem ženske varuje pred nasiljem, ki ga povzroča sam (ibid.: 159).

Spolno in drugo nasilje je, kot je bilo že rečeno, na poti zelo pogosto (glej Directorate, 2016: 7; van der Zee, 2016; Amnesty International, 2016), vendar ga zaradi občutljivosti tematike ženske (in moški) pogosto prikrivajo. Na terenu smo preživeli premalo časa, da bi vzpostavili zaupanje, ki je potrebno, da bi z migrantkami in begunkami lahko govorili o spolnem in drugem nasilju, doživetem na poti. Zgodbe o spolnem nasilju smo slišali posebej redko:

Kamerunčanka Gloria je imela s tem izkušnjo v Istanbulu, kjer je štiri tedne delala v tovarni čevljev. Šef ji je plačal le prvi teden dela, za plačilo preostalih treh tednov pa je od nje zahteval spolni odnos. Ker tega ni hotela, ji preostanka denarja ni dal. (Sarah Lunaček Brumen, 2015, pogovor z Glorio)

Podobno UNHCR poroča, da so se begunke, ki jim primanjkuje finančnih sredstev, prisiljene zateči v spolne odnose, s katerimi plačujejo za svojo pot (UNHCR, 2016; glej tudi Evropski parlament, 2016: 14; van der Zee, 2016; Amnesty International, 2016).

Neenakost med spoloma, vojna, nadlegovanje in preganjanje zaradi spola so pogosti razlogi, zaradi katerih se ženske odločijo za odhod iz matične države (glej npr. Evropski parlament, 2016: 7). Pri podeljevanju statusa begunca imajo ženske več težav pri dokazovanju, da so bile preganjane, ker je nasilje na podlagi spola težje dokazljivo (Evropski parlament, 2016: 12). Poleg tega seksualno nasilje v postopkih za pridobitev azila pogosto ni upoštevano, saj se dojema kot družbeni problem (Freedman, 2012: 215), ki spada v zasebno in ne v javno sfero, medtem ko sta koncept človekovih pravic in z njim definicija »pravega begunca« konstruirana na moški perspektivi in izoblikovana skozi liberalne diskurze, ki ločijo med javnim in zasebnim.

Po Jane Freedman se lahko seksualno nasilje v državah, kjer je še zlasti veliko posilstev, normalizira. To med drugim pomeni, da predstavniki drugih držav seksualno nasilje v tej državi razumejo kot navadno tveganje ali pa v postopku za azil nima enake teže kot drugo nasilje. Posilstvo se tako lahko pojmuje kot normalen del odnosa med moškim in žensko v tej državi (Freedman, 2012: 219), zato lahko ženske izgubijo celo pravico do pravice do azila.

Živa, Sonjina štirinajstletna hči, omenja, da se v eritrejski vojski, kamor pošiljajo tudi mlade ženske, pogosto zgodi, da fantje prisilijo dekleta v spolne odnose, kar lahko ženski zaradi zanositve uniči prihodnost. To je bil tudi eden

od razlogov, da jo je njena mati hotela odpeljati proč, preden bi bila dovolj stara za obvezno služenje vojaškega roka (Sarah Lunaček Brumen, 2015, pogovor z Živo).

Pri posilstvih je pogosto spregledano, da je lahko uporabljeno kot orožje političnega zatiranja, za maščevanje nad sovražnikom ali za utišanje politično aktivnih žensk. Ženske »so bile posiljene v vsaki vojni – zaradi maščevanja, prizadejanja škode 'lastnini' drugih moških in kot sporočilo sovražnikom« (McWilliams, 1998: 114). Ženska telesa v vojni lahko razumemo kot Levi-Straussove »objekte simbolne izmenjave«, ki vsebujejo sporočila ene bojujoče se strani za drugo. Posilstvo se ne jemlje kot bolečina žensk, ampak kot poraz moških, ker niso zmogli varovati »svoje lastnine« (ibid.), kar pa posilstvo pravzaprav postavi v politično, javno sfero.

Nasilje tihotapcev

Protitihotapski diskurz, ki danes prevladuje v medijih in politiki, usmerja pozornost na tihotapce in jim pripisuje odgovornost za težavno in nevarno pot v Evropo. Toda ravno restriktivne zakonodaje in politike EU tihotapcem omogočajo delovanje in velike zasluge, migrantom pa odvzemajo vse pravice do zaščite in varnosti na poti. Freedman piše, da je zgolj navidezen namen politik EU zmanjšati tihotapstvo in trgovino z ljudmi, saj prav z ilegalizacijo migrantov in selektivno prepustnostjo meja pravzaprav krepijo tako tihotapstvo kot trgovino z ljudmi (2012: 212).

Papadopoulos in Tsianos (2008: 226) pišeta, da protitihotapski diskurz »individualizira prečkanje meja in migrante prikazuje kot žrtve tihotapske mafije. V dominantnih javnih predstavah je migracija ilegalno organiziran škandal s samo dvema igralcema: prestopniškim migrantom in kriminalnim tihotapcem«. Take predstave spregledajo ravno politično upravljanje migracij, ki je ključno za razumevanje tako tihotapstva kot migracij.

Prav zaradi ilegalizacije prečkanja mej so migranti prisiljeni poiskati druge načine za nadaljevanje poti. Ker se je povpraševanje za prečkanje meja povečevalo, so se ob zahodnobalkanski migracijski poti vzpostavile organizirane skupine tihotapcev (pogosto imenovane »mafija«), ki migrante v zameno za večje vsote denarja bodisi vodijo pri prečkanju meje bodisi jih čez meje peljejo z različnimi prevoznimi sredstvi (večkrat nevarnimi). Čeprav ni dvoma o tem, da nasilje neposredno izvajajo tudi tihotapci, je dejstvo, da ga izvajajo v kontekstu, ki jim to omogoča oziroma njihovo dejavnost še spodbuja.

Po pripovedovanju sogovornikov in sogovornic se pogosto zgodi, da tihotapci ljudi v skupini priganjajo, naj hitreje hodijo in naj se ne ustavljajo. Včasih koga, ki ne more dohajati tempa skupine, pustijo za sabo:

Skozi Makedonijo so šli v večji skupini ljudi. Skupina je bila mešana, moški in ženske, vsi so na poti jokali. Vodja skupine je bil zelo nestrpen, ves čas jih je

preganjal (vodja je bil eden od njih, migrantov). Imel je palico, kričal je: »Fast, fast!«. Če se nisi dovolj hitro premikal in dohajal skupine, so te pustili za sabo. V gozdu, kjer so se skrivali pred policisti, so morali biti popolnoma tiho. V nasprotnem primeru jim je vodja rekel: »I will kill you.« (Urška Nemeč, 2015, pogovor z Anni)

Ko so migrantke govorile o nasilju tihotapcev nad njimi, so največkrat omenjale krajo njihovega imetja. Posebej pretresljiva je zgodba migrantke in njenih otrok, ki so jih imeli v ujetništvu:

Iz Makedonije do Srbije so po cele dneve in brez daljšega počitka šest dni hodili peš ob železniški progi. V Makedoniji jih je napadla in oropala mafija. Izsiljevali so jih za denar. Ker jim denarja niso hoteli izročiti, so jih zadržali za štiri dni, nakar so se vdali in jim dali 2800 evrov. Živa (hči, op. T. I.) pravi »no problem«, češ da jim je oče takoj spet poslal denar, da so lahko nadaljevali pot. (Katja Cof, 2015, pogovor z Živo³)

Evina zgodba je podobna. Njej so tihotapci vzeli celo čevlje in očala, s čimer so ji zelo otežili pot v Beograd. Zaradi poškodb, ki jih je zaradi tega dobila na poti, je morala med našo raziskavo čakati v azilnem centru, da se pozdravi.

Iz Grčije do Srbije so vso pot hodili s tihotapci. Ti so jim na koncu poti pobrali vse, kar so imeli. Ko so prišli na cilj, so iz žepa potegnili nože in jim vzeli nahrbtnike, nakit, telefone, denar in očala. Eva brez očal slabo vidi na daleč, kar ji pri hoji povzroča veliko preglavic. Na poti se je spotaknila in si razbila zob. Evi so vzeli tudi čevlje, zato je vso pot od meje do Beograda prehodila bosa, kar je pet dni hoje. Šepa, boli jo noga in ima ovit palec na nogi. (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Evo)

Migrantke se odločijo bodisi za pot s tihotapci po kopnem bodisi z njihovo pomočjo v čolnih prečkajo morje med Turčijo in Grčijo. Prečkanje morja je za migrante zelo nevarno, saj čolni večinoma niso primerni za prevoz velikega števila ljudi. Eva je za prevoz na majhnem čolnu, ki si ga je delila z 89 drugimi ljudi, plačala 3000 evrov na osebo (potovala je s štirimi otroki) (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Evo). Čoln, na katerem so morje prečkali Sonja in njeni otroci, se je potopil tik pred obalo, rešili so se, ker so jim sopotniki pomagali iz vode (Sarah Lunaček Brumen, 2015, pogovor s Sonjo). IOM poroča, da je do začetka februarja 2016 na tej poti umrlo 319 migrantov, medtem ko je v istem obdobju leta 2015 izgubilo življenje 69 migrantov (IOM, 2016).

³ Avtorica terenskega zapisa navaja, da je materina zgodba drugačna, in tega dogodka ne omenja.

V migrantskih zgodbah so tihotapci pogosto videni kot grožnja, po drugi strani pa tudi kot nujno zlo, ki jim pomaga premagati nekatere ovire na poti v EU. Prav dejstvo, da so migranti prisiljeni najemati tihotapce, da bi si olajšali potovanje, tihotapcem daje moč nad migranti, migrantom pa pogosto ne preostane drugega, kot da se tej moči podredijo.

Nasilje represivnih organov

Na poti se veliko migrantov sooča z nasiljem represivnih organov (van der Zee, 2016; Amnesty International, 2016). Doživljajo ga tudi ženske, čeprav so nas sogovorniki opozorili, da so represivni organi do žensk (sploh teh, ki potujejo z otroki) pogosto bolj prizanesljivi kot do njihovih moških sopotnikov. Največkrat se migranti skušajo na različne načine izogniti policijskemu nasilju ali samo stiku s policisti, pri čemer se ženske zatekajo k drugačnim strategijam kot moški.

Eva je svojo pot začela pred dvema letoma, vendar se je iz Grčije za nekaj časa vrnila v Savdsko Arabijo, ker so njo in njenega takrat sedemnajstletnega sina v Grčiji pretepli policisti. Pravi, »da je policija v Grčiji grozna«. (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Evo)

Enako se dogaja v nekaterih azilnih domovih, kjer so upravniki in drugi zaposleni do migrantov nasilni. V azilnem centru v Bogovađi je Sonja povedala, da jih »direktor stresa z elektrošokerjem – z njim stresa odrasle in straši otroke« (Sarah Lunaček Brumen, 2015, pogovor s Sonjo). Glede na trditve drugih aktivistk in aktivistov, ki govorijo o pogostnosti policijskega nasilja (glej No Border Serbia, 2015), smo med našim terenskim delom zbrali zelo malo pričevanj o tem. Razlog sta verjetno predvsem strah sogovornic in sogovornikov ter pomanjkanje zaupanja, ki smo si ga v tako kratkem času pridobili.

Pridobili pa smo kar nekaj informacij o prizanesljivejši obravnavi žensk. Da policisti ženske z otroki pogosto obravnavajo drugače kot moške, nas je opozoril sogovornik Miha, čigar žena je ostala doma, saj bi bila, kot je rekel, pot zanjo prenaporna. Vseeno pa se zaveda nekih prednosti, ki jih imajo na poti ženske (predvsem tiste z otroki). Pravi, da »so nekatere stvari na poti lažje za ženske. Policija po navadi lepše ravna z njimi. Če ujamejo moškega, ga zaprejo, ženske večkrat spustijo ali jih zaprejo za krajši čas, enako velja za starejše ljudi« (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Mihom). To potrjuje marsikatera zgodba s terena:

Ko so prišli v kraj Lojane v Srbiji, jih je ujela policija in jih aretirala. Povedala je, da so takoj zaprosili za azil. Policist jo je najprej odpeljal k sebi domov in ji dal čevlje, ki jih nosi še zdaj. Nato jo je peljal v bolnišnico na pregled k zdravniku. Sama pravi, da ima zelo dobre izkušnje s policisti v Srbiji, da so bili do nje zelo prijazni. (Urška Nemec, 2015, pogovor z Anni)

Z ženskami včasih lepše ravnajo tudi varnostniki in upravniki centrov. Zgodi se celo, da delajo razlike med možem in ženo, ki potujeta skupaj:

Darja in Tina sta sestri, stari okrog trideset let. Pravita, da sta prišli prepozno, da bi lahko vsi zaprosili za papir in bivanje v centru. Varnostnik ju je sicer povabil, naj prespita v centru, ne pa tudi njunih mož, zato sta se odločili, da bosta spali zunaj. (Larisa Petrič, 2015, pogovor z Darjo in Tino)

O podobnih izkušnjah iz azilnih centrov govorijo tudi drugod po svetu. Raziskava v azilnem centru v Hongkongu kaže, da ženske dobijo več pomoči, kot bi jo v enakih okoliščinah dobili moški, če se obnašajo ubogljivo in nemočno (Hitchcox, 1993: 156). V teh primerih ženskam njihova podrejeni položaj pomaga, saj imajo nekateri moški občutek, da morajo ženskam pomagati in jih zaščititi.

Ženske torej lahko prejmejo več pomoči, če se znajo prilagoditi predstavam o nemočnih begunkah. Lahko pa uporabljajo tudi za ženske specifične strategije upora proti represiji oziroma zakonskim oviram. Ena teh strategij je ličenje, ko se ženske med seboj lepo naličijo, izberejo si lepa oblačila in torbice ter uredijo svoje otroke, da bi bili pri prečkanju meje vsi čim manj sumljivi. O načrtih za prečkanje meje sta pripovedovali Zahra in Eva, predvsem v Evinem glasu je bilo ob tem zaznati razburjenje:

Mejo bosta poskusili prečkati tako, da bodo vsi pustili vse stvari v azilnem domu. Ženski bosta vzeli samo damski torbici, saj je tako manj verjetno, da bi ju ustavila policija. Manj sumljivo bosta videti sploh zato, ker ima Zahra zelo svetlo polt. Naličila ju bo neka Somalka iz azilnega doma, ki zna dobro ličiti. Vsi se bodo lepo oblekli. (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Evo in Zahro)

Nosečnost

Nosečnost oziroma možnost zanositve je eden od dejavnikov, da je ženska migrantska izkušnja »illegalnosti« drugačna od moške (Castañeda, 2008: 172). Kot piše Silvia Federici, so bile ženske že v srednjem veku manj mobilne zaradi nosečnosti in skrbi za otroke (Federici, 2004: 73). Če ženska zanosi v času, ko premaguje težko pot, je nedokumentirana in izpostavljena tveganjem, izkušnjo nosečnosti zagotovo zelo spremenili.

Browner piše, da ženske v nasprotju z drugimi biološkimi bitji »zanosijo in rodijo v kontekstu jasnih in nestalnih materialnih razmer« (Browner, 2000: 773), kot so možnosti za zaposlitev, širše ekonomske povezave, razredne delitve, zdravstveni sistem in dostop do njega ter načini poroda, ki so ji na voljo (Ginsburg in Rapp v *ibid.*). Poleg tega ženska zanosi v specifični mreži družbenih razmerij, ki vključujejo njenega seksualnega partnerja in otroke, druge sorodnike, sosede, delodajalce,

zdravstvene delavce in avtoritete, povezane z vero in državo (ibid.: 774). To pomeni, da na nosečnost vpliva veliko dejavnikov, poleg tega pa ima ta širši vpliv tudi na druge posameznike v družbenem krogu ženske.

Lejlina nosečnost je vplivala nanjo, na njenega moža in na potek poti, na katero sta se odpravila skupaj:

Triindvajsetletna Somalka Lejla je v centru Krnjača že pet mesecev. Njena pot se je začela v Somaliji, od koder je potovala skupaj s svojim možem Mohamedom. Iz Somalije sta priletela z letalom v Turčijo, nato pa sta z vlakom potovala do Grčije. V Grčiji je Lejla zanosila, kar je bilo povod za odločitev, da se na poti ločita. Ko sta prečkala makedonsko mejo, je šel vsak svojo pot. Mož se je napolil proti cilju, Norveški, kamor je tudi prišel. Tam je zaprosil za azil. Kot je povedala, naj bi mož, ko dobi potni list, prišel po njo in otroka. Tako je Lejla nadaljevala pot iz Makedonije v Srbijo peš. Ko je prišla do Beograda, so jo takoj sprejeli v center Krnjačo. Takrat je bila že v šestem mesecu nosečnosti. (Sindi Časar, 2015, pogovor z Lejlo)

Lejli je nosečnost spremenila potek poti glede na prvotno načrt, ki sta ga zasnovala z možem pred odhodom. V času naše raziskave je bila v azilnem centru, zaradi svojega statusa »noseče ženske« in »mlade mame« pa so jo ljudje, ki katerimi je bila v tem času v stiku, obravnavali drugače:

V devetem mesecu je sredi noči dobila popadke. Ker so bili ponoči v stavbi zaklenjeni, je o popadkih obvestila dva moška, ki jima je nekako uspelo odstraniti rešetke z oken, da je eden splezal skozi okno in stekel do varnostnika centra. Ta je nato poklical pomoč in z rešilcem so jo odpeljali v porodnišnico v Beogradu. Z njo je šel tudi eden od beguncev, ki je prevajal, saj Lejla ne govori angleško. Pri porodu ni bilo zapletov in rodila je zdravega dečka. V bolnišnici je ostala štiri dni, nato pa se je z otrokom vrnila v center. Zaradi dojenčka so ji namenjali veliko pozornost. Pravi, da so bili ljudje ob rojstvu otroka zelo prijazni, osebje in prostovoljci so ji priskrbeli vse, kar je potrebovala za dojenčka. (Sindi Časar, 2015, pogovor z Lejlo)

Med nosečnostjo so ženske ranljivejše in bolj ogrožene, kar se lahko kaže v zmanjšanju mobilnosti, izgubi zaposlitve, večjih finančnih potrebah, vse to pa vpliva na njihovo avtonomijo (Castañeda, 2008: 346). Dejavnik, ki bistveno vpliva na noseče migrantke, je njihov status, bodisi ilegaliziran bodisi legaliziran, ki pomembno določa pravico do (brezplačne) zdravstvene oskrbe. Na podlagi poznavanja zakonodaje smo predvidevali, da so bile migrantke, ki smo jih spoznali na terenu, večinoma začasno »legalizirane«, saj vsaka migrantka ali migrant za bivanje v srbskem azilnem centru potrebuje potrdilo, da je zaprosila oziroma zaprosil za azil. Ta dokument in vsakodnevni popis prisotnosti v centru človeka

začasno legalizirata, vendar se v nadaljevanju poti njegov status spreminja glede na čas in državo, kjer se nahaja. V Srbiji imajo prosilci in prosilke za azil in srbski državljani enak dostop do zdravstvene oskrbe, kar je sicer v drugih državah velika redkost (glej *Doctors of the world*, 2014). To pomeni, da so tudi nosečnice, ki so zaprosile za azil, upravičene do brezplačnih pregledov in poroda (glej Centar za zaščito i pomoć tražiocima azila). Toda treba je opozoriti, da čeprav imajo ženske kot prosilke za azil pravico do zdravstvene oskrbe, je dostop do zdravstvenih storitev za ilegalizirane nosečnice zelo omejen. Na splošno imajo v Srbiji dostop le do nujne zdravstvene oskrbe (Strban, 2010: 8), čeprav bi potrebovale tudi preventivne preglede, ki pa niso vključeni v nujno zdravstveno oskrbo. Poleg tega bi jih bilo treba o dostopu do zdravstvenega varstva bolje in bolj redno obveščati. Po drugi strani pa tudi namestitveni standardi v azilnih centrih za nosečnice niso primerni predvsem zaradi oteženega dostopa do zdravnika (npr. ponoči).

V nosečnosti je dostop do kakovostne zdravstvene oskrbe bistven, izpostavljenost nevarnostim in naporom na poti pa se lahko usodno konča za otroka in mater. Iz pogovorov izhaja, da se nekatere nosečnice odločijo ostati v azilnih centrih in počakati na porod, da bi se tako izognile naporni poti. Nekatere migrantke pa si kljub nosečnosti ne želijo čakati v azilnih domovih. Tako se je Maša iz Somalije, ki smo jo srečali v Banji Koviljači, odločila za predčasen odhod iz centra:

Ima le še dva tedna do poroda in pravi, da še nima pripravljenih stvari za dojenčka, saj ne ve, koliko časa bo ostala v azilnem centru in kdaj se bo odločila oditi na pot. V sobi je še s tremi ženskami in zelo malo prostora, kar je tudi eden od razlogov, zakaj si še ni priskrbela potrebščin za novorojenčka. Upa, da ji bo pripadala samostojna soba v centru, ko bo rodila. Hkrati govori, da ne želi roditi tukaj, da želi nadaljevati pot. Čuti se pripravljena za pot. Nič je ne boli in ne krvavi, samo občasno jo zebe. Bila je na ultrazvoku in vse dobro kaže, povedali so ji, da bo fantek, kar je že prej čutila sama. Drugi migranti so govorili, da je pot zelo težavna in da ji ne bo uspelo zdržati te poti v tako pozni nosečnosti (Sanja Guček, 2015, pogovor z Mašo).

Raziskave kažejo, da noseče migrantke, tudi tiste, ki dlje časa živijo na določenem ozemlju, a nimajo legaliziranega statusa, pridejo na prvi pregled pozneje kot druge ženske. Razlogi za to so izključenost iz zdravstvenega sistema, slaba informiranost o pravicah med nosečnostjo, pomanjkanje denarja za plačevanje pregledov in storitev ter strah pred stikom z administrativnimi organi zaradi možnosti deportacije (glej Bolumar in dr., 2007; *Doctors of the world*, 2014; IOM, 2009). Zaradi naštetih dejavnikov migrantke »uporabljajo zdravstveno oskrbo znatno manj kot druga populacija« (glej Bolumar in dr., 2007; *Doctors of the world*, 2014).

Čeprav načeloma »učinek zdravega migranta« (glej Mladowsky, 2007: 9) velja – gre za raziskavo o tem, da je migrantska populacija ob prihodu navadno bolj zdrava kot povprečna populacija –, so noseče migrantke slabšega zdravja, predvsem

zaradi bolj omejenega dostopa do zdravstvenega sistema. Literatura navaja, da je pri nosečih migrantkah več splavov, carskih rezov, prezgodnjih porodov, smrtnosti žensk in otrok med porodom, različnih ginekoloških zapletov, pa tudi težav v duševnem zdravju, npr. poporodne depresije in tesnobe (glej Calavita, 2005; IOM, 2009; Zincone, 2000).

Eva je povedala, da je ob prihodu v azilni center splavila štirimesečna dvojčka. Pravi, da je bilo hudo. Tolaži se s tem, da bo še lahko zanosila in da je morda bolje tako. Njena prijateljica odvrne, da pot za žensko v visoki nosečnosti ni nevarna le za otroka, temveč tudi zanjo. Otroka pa bi zaradi naporov na poti lahko umrla tudi po rojstvu. (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Evo)

Zaradi nosečnosti je lahko ženska izkušnja migracije specifična, saj so nosečnice bolj ranljive, kljub nosečnosti pa pogosto potujejo same, zato so še zlasti pomembne solidarnostne vezi med migranti. Nosečnost je za ženske včasih motivacija, da hitreje dosežejo ciljno destinacijo, s čimer lahko ogrozijo svoje zdravje. Za zdravstveno varstvo žensk bi bilo nujno, da bi bile noseče migrantke na poti deležne večje skrbi pristojnih zdravstvenih ustanov, torej da bi se jim med nosečnostjo in po porodu zagotovila primerna namestitvev in brezplačna zdravstvena oskrba, da bi bile o svojih možnostih primerno obveščene, predvsem pa da bi imele vsaj v tem času pravico do legalizacije svojega statusa.

Spreminjanje vloge žensk na poti

Pri proučevanju migracij se odpirajo vprašanja, kot so: ali se vloge žensk na poti spreminjajo, ali privzemajo nove družbene statuse in opuščajo stare, ali njihova moč narašča ali upada itn.

Ko ženske postanejo migrantke ali begunke, jih položaj prisili, da razmislijo o svojih predsodkih in da prevzamejo ekonomske ali družbene vloge, ki jih doma niso imele ali so jim bile celo nedosegljive. Hondagneu-Sotelo (1992: 411) piše, da na migracijo vplivajo odnosi med spoloma, vendar pa tudi migracijski proces sam vzpostavlja nove odnose med spoloma. V tem pogledu je migracija oboje, »uspoljena in spolno opredeljujoča« (*gendered and gendering*) (ibid.).

Papadopoulos in Tsianos (2008: 228) za proces, ki zaznamuje migrante in migrantke, uporabita koncept postajanja (*becoming*), ki združuje enigma njihovega prihoda in enigma izvora v proces deidentifikacije. Postajanje je spreminjanje, ki oblikuje neopredeljeno materialnost, kjer rastejo nove povezave, družbenosti in neformalne mreže. Spreminjanje identitet migrantk lahko torej razumemo tudi kot proces, ki jim omogoča spletnje začasne socialne mreže in avtonomijo, saj so te včasih edini način, da si olajšajo pot in travme, ki jih doživijo na njej.

Hondagneu-Sotelo je spremembe v družbenih statusih žensk in moških

proučevala med mehiškimi priseljenci v ZDA. Ugotovila je, da je enakopravnost med spoloma v priseljenjskih družinah večja, kar so mnogi pripisovali vplivu severnoameriške družbe, dejansko pa je posledica novih vedenjskih vzorcev, pridobljenih med migracijo (1992: 398–397). Za spreminjanje vlog sta ključna spreminjanje razmerij moči v družini in dostop do socialnih skupnostnih mrež (ibid.), tudi prek participacije v civilni družbi (glej Pajnik in Bajt, 2009: 39). Pri tem ženske dobijo nove naloge in odgovornosti, zato se naučijo delovati odločneje in bolj avtonomno (Hondagneu-Sotelo, 1992: 410–411). O vlogi ženske torej ne moremo razmišljati kot o nespremenljivi in dokončni, saj je spol sočasno z njegovo rigidno družbeno konstrukcijo tudi situacijsko spreminjajoči se proces (Calavita, 2006: 105).

Avtonomija žensk na poti in solidarnost

Za ženske, s katerimi smo se pogovarjali, se zdi, da so na poti k zastavljenemu cilju vztrajne in avtonomne. Njihove zgodbe govorijo o sposobnosti prilagajanja, ki se kaže v iznajdljivosti, solidarnostnih praksah in soočanju z napori in travmami, včasih skozi dolgo časovno obdobje. O zgoraj omenjeni Jani, ki je na poti že trinajst let, je Sarah Lunaček Brumen zapisala, da je »skoraj pol življenja že na poti. Pravzaprav nomadka.« (Sarah Lunaček Brumen, 2015, terenski zapisek) Zgodbe o dolgotrajnih potovanjih in večkratnih poskusih vstopa v EU so pogoste:

Že pred dvema letoma so prvič poskušali priti v Evropo. Najprej so šli v Maroko, vendar niso mogli prečkati morja, zato so šli v Grčijo iz Turčije. Tam so jih ujeli policisti, njo in starejšega sina so pretepli in takrat so se vrnili v Savdsko Arabijo. (...) Znova so šli na pot novembra lani. Iz Libije v Turčijo so šli s čolnom, enako iz Turčije v Grčijo. (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Evo)

Na terenu smo spoznali veliko žensk, ki so potovale z otroki in brez mož. V teh primerih so ženske popolnoma prevzele skrb za svoje otroke, podporo pa so večkrat dobivale od drugih migrantk (in tudi migrantov), s katerimi so potovale. Izvedeli smo za primer, ko se je mati morala ločiti od svoje hčere, ker je bila po policijski intervenciji za nadaljevanje poti pretrujena:

Mati je s hčerko potovala v skupini z drugimi migranti. V njej je bil tudi par iz iste države. Moški je na poti pomagal nesti dekllico. Na poti sta se mati in hči ločili, saj je bila mati pretrujena, da bi nadaljevala pot, obenem pa se je skupina migrantov ob prihodu policije razkropila. Deklica je pot nadaljevala s tem parom do centra v Bogovađi, medtem ko je mati ostala v Makedoniji. Čez kakšen mesec je materi uspelo priti v Bogovađo, kjer jo je čakala hči v varstvu para. 'Ne moreš si predstavljati, kako se je mala dekllica razveselila svoje mame.' (Sara Lunaček Brumen, 2015, pogovor z Eritrejko, ki je bila priča srečanju, in z žensko iz para, ki je poskrbel za dekllico)

Par, ki je poskrbel za malo deklico, je preložil odhod, da je skrbel za deklico, dokler ni njena mati prišla v azilni center.

Tudi Sirka Zahra je vso pot potovala sama s tremi otroki in brez pomoči tihotapcev. Imela je srečo, saj je v Srbijo prišla v dveh tednih. Njen mož je mrtev, prav tako brat in oče, medtem ko je njena mati v Siriji, sestra in drugi brat pa na Švedskem. Zahra se je spoprijateljila z Evo in sklenili sta, da bosta skupaj nadaljevali pot. Skupaj sta imeli pet otrok. Eva je znala več jezikov, Zahra pa je imela GPS. Eva je bila že od prej navajena samohranilskega življenja, Zahra pa se je morala s to vlogo soočiti, preden je šla na pot, ko ji je v sirski državlanski vojni umrl mož (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Evo). Avtonomija in solidarnost sta pomembni komponenti številnih zgodb sogovornic. Včasih gre za pomoč pri nošenju otroka, kot pri Evi, ko njena hči ni mogla več hoditi in jo je nesel sopotnik (Tina Ivnik, 2015, pogovor z Evo), včasih si migranti pomagajo, da pridejo do denarja (Urška Nemeč, 2015, pogovor z Anni), včasih pa gre za kaj tretjega.

Napori na poti

Ženske se morajo na svoji poti spoprijeti s fizičnimi in psihičnimi napori, ki jih niso navajene od doma. Naše sogovornice so pogosto opisovale travmatične dogodke na poti, napore in nevarnosti. Velika večina je hodila več dni, pogosto po železniških tirih, brez primerne obutve, včasih bose in brez počitka:

Samira je 25-letna Somalka. V Grčiji se je pridružila večji skupini, okrog 150 ljudi, ki so se napotili proti makedonski meji. Sedem dni so hodili čez Makedonijo do meje s Srbijo. Tempo hoje je bil zelo hiter in naporen. Hodili so tako čez dan kakor tudi zvečer, ko so se spočili in zaspali le za kakšno uro. Mejo s Srbijo so prečkali v pol ure, saj so čez mejo tekli. (...) Pravi, da je bila pot zelo naporna, tako čustveno kot telesno. (Sindi Časar, 2015, pogovor s Samiro)

Napori so za ženske na poti še večji, če potujejo z otroki:

Sonja je potovala s tremi otroki. Najhuje je bilo v Makedoniji, kjer so hodili tudi po 25 ur skupaj. Noge so jo zelo bolele. Taksisti so jih včasih sprejeli, a jih kar nekje spet odložili, kot pse, je rekla Sonja, rekoč jim, da gre policija. V skupini so hodili ob progi, vlak ni potrobil, niso ga videli, nekdo jih je rešil tako, da jih je porinil, in zato se je potolkla na kamnih. Ko bi morali čez mejo, sta jih dva tihotapca sredi noči pustila neznano kje. Sonja je začela klicati policijo, hotela je nazaj v Makedonijo, da ne bi ostala tam sredi noči z otroki. (Sarah Lunaček Brumen, 2015, pogovor s Sonjo)

Z različnimi travmami so se naše sogovornice spopadale različno, pogosto brez strokovne pomoči, ki je na poti (marsikdaj pa tudi v ciljnih državah) niso dobile. Anni pravi, da »gredo med drugim ljudje k zdravniku, da bi povedali svoje zgodbe in se olajšali« (Urška Nemeč, 2015, pogovor z Anni).

Ko je Sonja prišla v azilni dom, ni hotela govoriti z nikomer, dovolj je imela vseh ljudi, ki so jo pustili neznano kje (bila je gotovo travmatizirana od poti). (...) Pot je opisala fragmentarno, zdi se mi, da je res travmatizirana od napov, negotovosti in pomanjkanja zanesljive človeške podpore na tej poti. Vsaj zdaj je mirna, deluje stabilno, si je nekako opomogla, verjetno začasno, da gredo lahko naprej. (Sarah Lunaček Brumen, 2015, pogovor s Sonjo)

Sklep

V članku sem skozi pripovedi, zbranimi na terenu, skušala predstaviti nekaj zgodb žensk na t. i. balkanski poti, ki tako v akademskem kot v novinarskem pisanju pogosto ostanejo v senci izkušenj moških. Med ljudmi na poti je žensk številčno res manj kot moških, vendar se zdi, da je odsotnost obravnave žensk bolj posledica dejstva, da našo razumevanje družbe v veliki meri konstruirajo izkušnje moških. V javnem diskurzu so migrantke pogosto predstavljene kot pasivne žrtve, namesto da bi prepoznali njihovo aktivno vlogo, ki jo prevzemajo v migraciji. Taka obravnava jim odvzema moč, poleg tega pa jih kljub deklarativni prepoznavi ranljivosti ne varuje.

Razlika med moško in žensko izkušnjo migracije izhaja iz spoznanja, da so ženskam pripisane drugačne družbene vloge kot moškim (Cook, 1995: 353). Zagotovo ne obstaja nekaj takega, kot je splošna »migracijska izkušnja žensk«, saj ženske niso homogena entiteta. Kljub temu pa sem v članku skušala prikazati nekatere od potencialno specifičnih izkušenj žensk na migracijski poti.

Dejstvo je, da azilna in migracijska zakonodaja in politike EU definirajo kategorijo spola posplošeno, saj se omejujejo na splošno kategorijo žensk, pri čemer spregledajo ranljivejše skupine med njimi ali potencialne situacije in razmere na poti, ki so za ženske lahko nevarnejše. To povečuje negotovost in ranljivost žensk na poti. Posebna obravnava žensk na poti v zakonodajah je potrebna, ker ženske na poti doživljajo specifične izkušnje, kot so nosečnost, seksualno in drugo nasilje ter spremembe uspoljenih vlog, zaradi česar je njihova izkušnja migracije drugačna od izkušenj moških. Analiza je pokazala, da nosečnice na poti nimajo dostopa do primerne in varne zdravstvene oskrbe. Poleg tega bi bilo ženskam nujno omogočiti strokovno oskrbo za soočanje s travmatičnimi izkušnjami, ki so jih doživele na poti in za katere jim največkrat ni dana nikakršna opora.

Pomembno se je zavedati specifičnih izkušenj, ki jih pri migraciji doživijo ženske,

pri čemer se je pri obravnavi treba izogniti esencijalizaciji žensk in upoštevati različne kategorije razreda, etničnost, vera, spolna usmerjenost itd. S tem bomo dopolnili sliko, ki za zdaj zaradi neupoštevanja enega od spolov ostaja nepopolna.

Literatura

- ANTHIAS, FLOYA, MAJA CEDERBERG, TAMSIN BARBER IN RON AYRES (2009): Welfare Regimes, Labour Market Policies, and the Experiences of Female Migrants. V *Integration of Female Immigrants in Labour Market and Society: A Comparative Analysis*, M. Kontos (ur.), 15–22. Dostopno na: http://www.femipol.uni-frankfurt.de/docs/femipol_finalreport.pdf (8. september 2015).
- AMNESTY INTERNATIONAL (2016): *Female refugees face physical assault, exploitation and sexual harassment on their journey through Europe*. Dostopno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/01/female-refugees-face-physical-assault-exploitation-and-sexual-harassment-on-their-journey-through-europe/> (4. marec 2016).
- BOLUMAR, FRANCISCO, ALICIA LIÁCER, MARÍA VICTORIA ZUNZUNEGUI, JULIA DEL AMO IN LUCIA MAZARRASA (2007): The contribution of a gender perspective to the understanding of migrants' health. *Journal of Epidemiology & Community Health* 61(2): 4–10.
- BROWNER, CAROLE H. (2000): Situating Women's Reproductive Activities. *American Anthropologist* 102(4): 773–788.
- BUIJS, GINA (1993): Introduction. V *Migrant women: Crossing Boundaries and Changing Identities*, G. Buijs (ur.), 1–21. Oxford, Washington, D. C.: Berg.
- CALAVITA, KITTY (2005): *Immigrants at the margins: Law, race and exclusion in southern Europe*. New York: Cambridge University Press.
- CALAVITA, KITTY (2006): Gender, Migration, and Law: Crossing Borders and Bridging Disciplines. *International Migration Review* 40(1): 104–132.
- CASTAÑEDA, HEIDE (2008): Paternity for Sale: Anxieties over »Demographic Theft« and Undocumented Migrant Reproduction in Germany. *Medical Anthropology Quarterly* 22(4): 340–359.
- CENTAR ZA ZAŠTITU I POMOĆ TRAJIČIMA AZILA. Dostopno na: <http://azilsrbija.rs/azil/> (20. maj 2016).
- CRANFORD, CYNTHIA IN PIERRETTE HONDAGNEU-SOTELO (2006): Gender and Migration. V *Handbook of the Sociology of Gender*, J. Saltzman Chafetz (ur.), 105–126. New York: Springer.
- CUKUT KRILIĆ, SANJA (2009): *Spol in migracija: Izkušnje žensk kot akterk migracij*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- CUKUT, SANJA (2009): Hotela sem samo videti svet okoli sebe. V *Krila migracij: Po meri življenjskih zgodb*, M. Milharčič Hladnik in J. Mlekuž (ur.), 193–217. Ljubljana: ZRC SAZU.

- DOCTORS OF THE WORLD (2014): *Access to Healthcare in a Europe in a Time of Crisis 2014: Focus on Women and Children*. Dostopno na: http://issuu.com/dotw/docs/mdm_2014_eu_report_access_to_care (10. avgust 2014).
- EVROPSKI PARLAMENT (2016): *Reception of female refugees and asylum seekers in the EU: Case study Germany*. Dostopno na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/536497/IPOL_STU\(2016\)536497_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/536497/IPOL_STU(2016)536497_EN.pdf) (1. marec 2016).
- EUROSTAT (2015): *Asylum statistics*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics (8. september 2015).
- FEDERICI, SILVIA (2004): *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation*. Brooklyn: Autonomedia.
- FREEDMAN, JANE (2012): The Feminisation of Asylum Migration From Africa: Problems and Perspectives. V *African Migration: Patterens and Perspectives*, T. H. Leedy in A. Kane (ur.), 211–230. Bloomington: Indiana University Press.
- HITCHCOX, LINDA (1993): Vietnamese Refugees in Hong Kong: Behaviour and Control. V *Migrant women: Crossing Boundaries and Changing Identities*, G. Buijs (ur.), 145–161. Oxford, Washington, D.C.: Berg.
- HONDAGNEU-SOTELO, PIERRETTE (1992): Overcoming Patriarchal Constraints: The Reconstruction of Gender Relations among Mexican Immigrant Women and Men. *Gender and Society* 6(3): 393–415.
- IOM (2009): *Maternal and child healthcare for immigrant population*. Dostopno na: [http://www.migrant-healthurope.org/files/Maternal%20and%20Child%20Care_Background%20Paper\(1\).pdf](http://www.migrant-healthurope.org/files/Maternal%20and%20Child%20Care_Background%20Paper(1).pdf) (30. april 2014).
- IOM (2016): *Mediterranean Migrant Arrivals in 2016 Pass 76,000; Deaths Top 400*. Dostopno na: <https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-2016-pass-76000-deaths-top-400> (4. marec 2016).
- LIAPI, MARIA IN ANNA VOUYIOUKAS (2009): Language Skills, Educational Qualifications and Professional Skills. V *Integration of Female Immigrants in Labour Market and Society: A Comparative Analysis*, M. Kontos (ur.), 28–34. Dostopno na: http://www.femipol.uni-frankfurt.de/docs/femipol_finalreport.pdf (8. september 2015).
- MCWILLIAMS, MONICA (1998): Violence Against Women in Societies Under Stress. V *Rethinking violence against women*, R. Emerson Dobash in R. P. Dobash (ur.), 111–141. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage publications.
- MLADOWSKY, PHILIPA (2007): Migrant health in the EU. *Eurohealth* 13(1): 9–11.
- NO BORDER SERBIA (2015): *Police and state terror on the border between Serbia and Hungary*. Dostopno na: <https://noborderserbia.wordpress.com/page/6/> (20. maj 2016).
- PAJNIK, MOJCA IN VERONIKA BAJT (2009): Improving Civic Participation of Female Migrants. V *Integration of Female Immigrants in Labour Market and Society: A Comparative Analysis*, M. Kontos (ur.), 24–40. Dostopno na: http://www.femipol.uni-frankfurt.de/docs/femipol_finalreport.pdf (8. september 2015).
- PAPADOPOULOS, DIMITRIS IN VASSILIS TSIANOS (2008): The Autonomy of Migration:

- The Animals of Undocumented Mobility. V *Deleuzian Encounters: Studies in Contemporary Social Issues*, A. Hickey-Moody in P. Malins (ur.), 223–235. New York: Palgrave.
- RAPP, RAYNA (2001): Gender, Body, Biomedicine: How Some Feminist Concerns Dragged Reproduction to the Center of Social Theory. *Medical Anthropology Quarterly* 15(4): 466–477.
- SIEVEKING, NADINE (2010): Mobility and the gendered dynamics of migration: Challenging German development cooperation in Ghana and Mali. V *Mobility, Transnationalism and Comntemporary African Societies*, T. Grätz (ur.), 138–154. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- STRBAN, GREGOR (2010): *Social security of (migrant) seasonal workers: Beneficiary party report Serbia*. Dostopno na: <http://www.coe.int/t/dg3/sscssr/Source/Social%20security%20of%20migrant%20seasonal%20workers%20-%20Serbia.doc> (21. september 2016).
- TRIMIKLINIOTIS, NICOS IN MIHAELA FULIAS-SOUROULLA (2009): Migrant Women in Informal Sectors of the Economy. V *Integration of Female Immigrants in Labour Market and Society: A Comparative Analysis*, M. Kontos (ur.), 22–28. Dostopno na: http://www.femipol.uni-frankfurt.de/docs/femipol_finalreport.pdf (8. september 2015).
- UNHCR (2016): *Report warns refugee women on the move in Europe are at risk of sexual and gender-based violence*. Dostopno na: <http://www.unhcr.org/569f99ae60.html> (4. marec 2016).
- VAN DER ZEE, RENATE (2016): *Life as a female refugee: 'You don't know who to trust'*. Dostopno na: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2016/02/life-female-refugee-don-trust-160210092005932.html> (4. marec 2016).
- WILLEN, SARAH (2005): Birthing »Invisible« Children: State Power, NGO Activism, and Reproductive Health among »Illegal« Migrant Workers in Tel Aviv, Israel. *Journal of Middle East Women's Studies* 1(2): 55–88.
- ZINCONI, GIOVANNA (2000): A Model of »Reasonable Integration«: Summary of the First Report on the Integration of Immigrants in Italy. *International Migration Review* 34(3): 956–968.